

Aastanäitus „Juri Lotman – Tartu Ülikooli professor“

TÜ raamatukogu näitusesaalis
28.02.2022–29.05.2022¹

Nataliia Gradoboeva

raamatukoguhoidja
tõlkis Aili Bernotas

Juri Lotmani 100. sünniaastapäevale pühendatud näituse korraldas TÜ raamatukogu koostöös ülikooli slavistika osakonnaga, selle valmimist toetas Eesti Kultuurkapital.

Näituse avamine toimus 27. veebruari õhtul, et väljapanekuga saaksid tutvuda samal ajal Tartu Ülikoolis korraldatud rahvusvahelisel kongressil „Juri Lotmani semiosfäär“ osalejad.

Juri Lotmani auks toimunud juubeliüritused olid rahvusvahelise haardega. Enamik neist korraldati koostöös UNESCO-ga, mis annab tunnistust Lotmani tähtsusest maailmakultuuris.²

Tartu Ülikooli raamatukogus toimunud näituse kontseptsioon kajastuski pealkirjas – Juri Lotman kui Tartu Ülikooli professor. Väljapaneku eesmärk oli näidata Lotmani ja ülikooli omavahelisi seoseid ja vastastikust mõju. Üldjoontes võib öelda, et Tartu Ülikool oli 43 aastat Lotmani kui teadlase kujunemise loomekeskkonnaks ja samas tänu Juri Lotmani isiklikule teaduslikule autoriteedile ning energiale on Tartu leidnud oma koha teiste maailma tunnustatud vene filoloogias ja semiootika uurimiskeskuste seas.

Näituse asukoht võimaldas Lotmani elulugu näidata nii üldsusele juba laiemalt teada olevate kui ka Tartu Ülikooli raamatukogus hoiul olevate haruldaste materjalide kaudu.³ Osa dokumente saadi Juri Lotmani kunagistelt kolleegidelt ja üliõpilastelt, nende isiklikest arhiividest, aga ka Tartu Ülikooli slavistika osakonnalt.

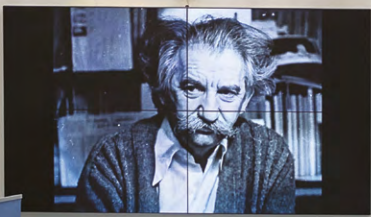
Materjalid võis mõtteliselt koondada temaatilistesse plokkidesse, tutvustamaks Juri Lotmani kui mitmekülgse isiksuse ja tema ametialase tegevuse erinevaid tahke.

Professionaalse arengutee algus. Näitusel oli kujutatud Juri Lotmani Tartu-perioodi eelset aega, sealhulgas õpinguid Leningradi Riiklikus Ülikoolis ja osalemist teises maailmasõjas. Välja oli pandud fotosid noorest Lotmanist, päevikümärkmeid, varasemaid tõlkeid ja tema esimesi filoloogilisi uurimusi kajastavaid materjale. Pedagoogide Juri Lotmani ja Zara Mintsu perekonna „Tartu topograafias“ olid kirjas ka nende elu- ja töökohtade aadressid.

1 Näituse materjalid: hdl.handle.net/10062/98809.

2 Vt Juri Lotman 100; jurilotman.ee.

3 TÜ raamatukogu. Lotman, Juri. Mints, Zara. Epistolaarne isikuarhiiv, F 135; Lotman, Juri. Isikuarhiiv, F 136; Mints, Zara. Isikuarhiiv, F 137.

Näituse kuraatorid Tatjana Šahhovskaja ja Nataliia Gradoboeva.

Novum
JURI LOTMAN 100

Näitus
JURI LOTMAN
Tartu Ülikooli
professor

Professor of
the University of Tartu
Профессор
Тартуского университета

28.02-29.05.2022
Näitus TÜ raamatukogus
Exhibition in University of Tartu Library
Выставка в библиотеке Тартуского университета

TARTU ÜLIKOO
raamatukogu

Tartu Ülikool ja pedagoogilise tegevuse algus.

Lotmani põhitöökoht Tartu Ülikoolis oli vene kirjanduse kateeder. Näitusel sai tutvuda kateedri koosseisu, õppe- ja teadustegevusega. Kateedri ja teaduskonna kunagist tööhustikku aitasid kujutada Lotmani erikursuste käsikirjalised konspektid, õppekavad, fotod Lotmanist koos kolleegide ja üliõpilastega. Juri Lotmani ja Zara Mintsu mõju osakonna tegevusele avaldus ka uurimistemade laiendamisel. Koos 1958. aastast välja antava seeriaga „Труды по русской и славянской филологии“ („Töid vene ja slaavi filoloogia alalt“) hakkasid 1964. aastal ilmuma ka kogumik „Блоковский сборник“ („Bloki kogumik“) ja semiootikaalane teadusajakiri „Труды по знаковым системам“ („Töid märgisüsteemide alalt“), mis oli esimeseks sammuks semiootika õpetamisel ja uurimisel Tartu Ülikoolis.

Teadus- ja uurimistegevus. Lotmani tava-pärane esitlemine semiootiku, kulturoloogi ja vene kirjanduse uurijana kajastus ka näitusematerjalide rühmitamisel. Lotmani esimesed uurimused puudutasid vene revolutsioonielset kirjandust, millest tuntuimad on tema tööd Puškinist ja Karamzinist. Huvilised võisid tutvuda Lotmani teoste esi- ja kordustrukkide ning tõlgetega.

Lotmanit kui 18.–19. sajandi vene kultuuri uurijat näidati tema tööde kaudu, mille hulgas oli eriti laialdaselt kasutusel loengusari üldpealkirja all „Vestlusi vene kultuurist“ („Беседы о русской культуре“). Professor Lotmani ülikoolis peetud loenguid ja telesarjana salvestatud vestluseid sai näitusel näha nii raamatu- kui ka videoformaadis.

Eraldi olid välja toodud Lotmani semiootikaalased publikatsioonid eesti keeles, alates esimesest kinosemiootika monograafiast 1973. aastal ja lõpetades viimaste aastate töödega.

Tegevus eestvedajana. Näitusel eksponeeritud dokumendid – fotod, kroonikad, kogumiku „Töid märgisüsteemide alalt“ artiklite käsikirjad – andsid tunnistust süstemaatilise semiootika uurimise ja õpetamise algusest Tartus. Lotmani eestvõttel pandi alus Käärikul korraldatud suvekoolidele, mille läbiv teema oli sekundaarsed modelleerivad süsteemid ja mille tulemusena sündis Tartu-Moskva semiootikakoolkond.

Lotmani juhitalent avaldus veel uutele teadusuuringutele tingimuste loomises, millele aitasid kaasa nii Tartu ülikooli teadus- ja loominguliste sidemete laienemine kui ka tema enda lai suhtlusringkond. Näitusel oli välja pandud osa Lotmani ulatuslikust kirjavahetusest⁴ kolleegide (Thomas Sebeok, Roman Jakobson, Miroslav Drozda, Vladimir Toporov jt) ja kultuuritegelastega (Uku Masing, Bulat Okudžava, Kornei Tšukovski, Ilja Ehrenburg jt) eri linnadest ja riikidest. Vitriinides võis näha Tartu Ülikooli raamatukogus hoiul olevaid originaalkirju. Eksponeeritud oli arvukalt ka Lotmani kirjavahetuse publikatsioone.

Lotmani rahvusvaheline tunnustamine ja mälestuse jäädvustamine. Näitusematerjalid andsid ettekujutuse Lotmani tuntuse ulatusest teadlasena. Olles kümnete teadusseltside liige ja kirjavahetuses paljude maade teadlaste ning uurijatega, oli ta rahvusvahelistel konverentsidel alati oodatud osaleja. Sellest andsid tunnistust näitusele välja pandud dokumendid Lotmanile üle antud teadusfondide auhindade, aumärkide ja tiitlite kohta.

Lotmani mõju teadusele väljendub tema ulatuslikus tsiteerimises, teoste tõlgetes ja kordustrükkides ning Lotmani-teemade väljatöötamises nii otseste õpilaste kui ka ajas ja ruumis temast eemal olevate uurijate poolt. Näitusel olid väljas Lotmani elule, tööle ja mälestusele pühendatud publikatsioonid,

tähtpäevakogumikud ja uurimused nii Lotmani enda kui ka tema nimega tihedalt seotud Tartu-Moskva semiootikakoolkonna teadusliku fenomeni kohta.

Lotman kunstis. Lotmani mälestuseks loodud taiestest olid eksponeeritud: foto ülikooli raamatukogu ette püstitatud monument-purskkaevust; kujutis skulptor Stanislav Netšvolodovi loodud bareljeefist, mis on paigaldatud Lotmani auditoriumi lähedusse ülikooli hoones Lossi tänaval; kunstnik Mati Vaitmaa valmistatud ekliibris. Välja oli pandud ka dokument Lotmani stipendiumi asutamise kohta. Näitust ilmestasid erinevates tehnikates Juri Lotmani portreed, mille hulgas olid Grigori Lotmani, Sergei Danieli, Tatjana Rodionova graafilised tööd ja maalid ning fotoportreed. Valikut fotoportreedest sai slaidiseansina vaadata suurel ekraanil, saateks Mikael Tariverdijevi muusika.⁵ Omalaadseks sümboliks Lotmani seotusest Tartu Ülikooli raamatukoguga oli kunstnik Leho Mengeli digimaali tehnikas tehtud pilt. Ekspositsiooni algusesse oli paigutatud ülikooli raamatukogus asuv Lotmani büst, mille valmistas skulptor Lev Razumovski 1981. aastal.⁶

Juri Lotmani näitusel oli väljas 18 eksponaatidega vitriini, kolmekeelsete tekstide ja esindusliku pildimaterjaliga seinastendid, kahel ekraanil vaadatavad videomaterjalid, samuti Lotmani loengud ja dokumentaalfilmid. Tehti kuraatorituure ja väljapanekuks valmistati logoga meened. Eksponeeritud materjalide täielik kirjeldus ja plakat pandi ülikooli raamatukogu Lotmani arhiivi.

Näituse koostasid Tatjana Šahhovskaja ja Nataliia Gradoboeva, konsultandiks oli palutud TÜ slavistika osakonna emeriitprofessor Ljubov Kisseljova ning väljapaneku kujundas Lilian Mengel. Tekste tõlkisid Sulo Lembinen ja Aili Bernotas, tehniline tugi oli Risto Mustonen.

4 TÜ raamatukogus on hoiul ligikaudu 18 000 kirja Juri Lotmanile ja Zara Mintsile rohkem kui 2500 korrespondendilt.

5 Kasutusloa andis helilooja lesk Vera Tariverdijeva.

6 Vt büsti kujutist ja loomisloogu skulptor Razumovski veebilehelt: lev-razumovsky.org/en/sculpture/portraits/yuri-lotman-a-prominent-russian-scholar-lecturer-and-culturologist/.